

140 ГОДИНА СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

Прва половина 19. века је време наглог успона српске државе у свим сферама па и у култури. Након дугих година борбе за ослобођење и добијање самосталности, у фокус је дошао развој друштва, у коме је поред малобројних образованих људи већину чинило неписмено и једва писмено становништво, те је убрзаним корацима требало кренути путем укључивања у заједницу развијених европских држава. Будући да је развој културе био један од примарних задатака, у то време се оснивају националне институције културе (Народни музеј 1844. године, Народно позориште 1868. и друге), али и разна стручна друштва ради подизања свести о значају културног и научног развоја земље (Друштво српске словесности 1841. године, Српско учено друштво 1864, Дружина за археологију и етнографију на балканском тропољу 1867. и други). У таквој клими развој археологије као струке, а самим тим и оснивање једног удружења које ће се бавити питањем културне баштине, био је неминовност.

Развој археологије у Србији

Оснивање Српског археолошког друштва има своју дугу предисторију која је писана међу Србима са обе стране Саве и Дунава. Буђење свести о потреби проучавања остатака културне баштине текло је паралелно међу Србима у Србији и Аустроугарској.

Интересовање за археологију у тек обновљеној држави Србији почело је нешто касније него међу Србима у Аустроугарској, због историјских догађаја везаних за ослобођење Србије од Турака и формирање независне државе. Оно се интензивира већ након сређивања тих политичких процеса. Јоаким Вујић (1772–1847; српски књижевник, глумац, један од оснивача позоришног живота у Србији и Војводини) 1826. године прикупља податке о српским старинама у свом делу *Путешествија по Србији*. Неколико година касније и Јован Стерија Поповић започиње своју значајну мисију у проучавању старина, што доводи до стварања првог предлога Закона о старинама 1843. године и оснивања Народног музеја у Београду 1844. године.

Кнежевина Србија је 1867. године учествовала на пансловенској изложби у Москви, организованој са циљем да се код словенских народа пробуди интересовање за културну баштину. То је направило одјек и у Српском ученом друштву, чији је један број чланова, међу којима и Михаило Валтровић и Драгутин Милутиновић, исте године основао Дружину за археологију и етнографију на балканском тропољу, која је била претеча Срп-

ског археолошког друштва и чији је програм послужо као основа за његов први статут, али је утицао и на програме Српског ученог друштва, Српске краљевске академије, Катедре за археологију Филозофског факултета и Народног музеја. Прва археолошка ископавања у Србији спроведена су 1865. године на Руднику, на југозападној страни Великог Штурца, којима је руководио Јанко Шафарик (1814–1876; српски научник, лекар, нумизматичар, музеолог и библиотекар). Тамо су откривени остаци римског храма коме је припадала мермерна плоча датована у прве године владавине Септимија Севера, као и насеља, некрополе и трагови старог рударства. Међутим, прва стручно организована археолошка ископавања у Србији, са државним финансирањем, спровео је Михаило Валтровић 1882. године на Виминацијуму.

Михаило Валтровић и Драгутин Милутиновић су одиграли једну од кључних улога у развоју археологије у Србији. Обојица су у Карлсруеу у Немачкој завршили политехнику и врло брзо се по повратку у Србију посветили раду на проучавању и заштити културне баштине. Михаило Валтровић (1839–1915) након професуре у Реалној гимназији 1866–1875. постао је професор Велике школе на Катедри грађевине, где је предавао архитектуру. Као изасланик Српског ученог друштва обилаго је манастире по Србији и сакупио податке о српским уметничким споменицима и старинама. Године 1881. изабран је за чувара Народног музеја и професора археологије на Великој школи, где је 1882. основана Катедра за археологију. За члана Српске краљевске академије је именован 1887. Био је члан Хрватског археолошког друштва, Немачког археолошког института у Берлину и Императорског археолошког друштва у Москви. Драгутин Милутиновић (1840–1900) по повратку у Србију 1867. године радио је у Министарству грађевина, а од 1882. је постављен за професора архитектуре на Великој школи. Велику пажњу је посветио проучавању српске средњовековне архитектуре. Био је члан Српског ученог друштва, а члан Српске краљевске академије постао 1892. године.

Срби северно од Саве и Дунава, који су као поданици Аустроугарске монархије били у ближем контактну са европским развојем културе и науке, упознали су се са значајем археологији пре својих јужних сународника. Захарије Орфелин (1726–1785; српски песник, историчар, барокни просветитељ, бакрорезац, гравер, калиграф, писац уџбеника, православни теолог) у *Славеносербском магазину* из 1768. године упућује позив Србима у Аустроугарској да прикупљају предмете старих култура и да их чувају од заборављавања и уништавања. Тај се позив сматра најстаријим документом који се може везати за археологију. Већ почетком 19. века, 1810. године, Лукијан Мушицки (1777–1837; српски владика и песник) предузима студијска путовања по

Срему, Банату, Бачкој и Славонији, и сакупља податке о манастирима и остацима средњовековних и римских утврђења и насеља. По његовом узору ради и Георгије Магарашевић (1793–1830; српски књижевник, професор, оснивач *Србског летописа* у Будиму). Преко *Србског летописа* и *Новина сербских* 1827. започиње своју акцију на прикупљању података о нашој прошлости. Године 1847. Теодор Павловић (1804–1854; српски новинар, књижевник и први секретар Матице српске у Пешти) покреће иницијативу за сакупљање археолошких, нумизматичких и историјских предмета за будући музеј Матице српске. Ово је први покушај организованог прикупљања материјала за један музеј код Срба северно од Саве и Дунава. У Сремској Митровици се 1860. године оснива Археолошко друштво „Sirmium”, чији је духовни отац био Феликс Каниц (Felix Kanitz, 1829–1904; аустроугарски путописац), значајна личност у развоју археологије у Србији. Као дописник *Лажичких илустрованих новина* предузимао је бројна путовања по Србији и Бугарској сакупљајући информације о археолошким налазиштима од праисторије до средњег века. Након 40 година таквог рада за њим су остали бројни чланци и неколико књига које су биле и остале важан извор информација о археолошким остацима који су у међувремену уништени. Значај његовог рада је био препознат у тадашњој Србији, неке његове књиге су преведене на српски, а путописи су се 1872. штампали у наставцима у *Младој Србадији*. Његов рад је био цењен у Српском ученом друштву, које му је након смрти 1904. објавило некролог у *Годишњаку СКАН XVII*, чији је аутор био М. Валтровић.

У Вршцу, Суботици и Сремској Митровици 1882. године почињу археолошка истраживања која су директно довела или убрзала оснивање музеја у неким градовима у Војводини (1883. у Сомбору, 1908. у Вршцу итд.).

Српско археолошко друштво 1883–1914. године

Српско археолошко друштво је основано 1. јула 1883. године у Београду (сл. 1). Оснивачкој скупштини присуствовало је 35 чланова утемељивача – учених људи из редова свештенства, професора, пословних људи, војних лица из Београда, Смедерева, Туприје, Параћина, Књажевца, Крушевца, Ужица, Врања, Шапца, Цетиња и Задра (сл. 2). Следеће 1884. Друштво је имало 196 чланова. Ту су, поред професора Велике школе у Београду – Михаила Валтровића, Драгутина С. Милутиновића, Јована Жујовића, Јосифа Панчића, Јована Бошковића, Светомира Николајевића, Димитрија Нешића, Лазе Докића – били чланови и тадашњи министри Стојан Новаковић, Димитрије Маринковић, затим фабрикант Ђорђе Вајферт, митрополит Теодосије, епископ ужички Корнелије и други. Управу Друштва су чинили

Српско археолошко друштво.

Оснивање српског археолошког друштва.

Српско археолошко друштво основано је у лето године 1883^о, а саставило је у животу 1^о јула 1883^о год, којег је дана издао, мо и саставио свој. У саставу је друштво изнело смер свој и унутарње своје уређење.

Оснивачи српског археолошког друштва јесу:

Драгиштин @. Милутиновић, професор велике школе.

Јован Бошковић, професор велике школе.

Јован Драшковић, учковник.

Јован Жујовић, професор велике школе.

Аудомир Коваревић, управитељ учитељске школе.

● Милан Ј. Милићевић, наставник гимназијске учитељске школе.

Михаило Валтровић, гувернер народне библиотеке.

Николајев Зубић, архимандрит, библиотекар.

Степановић Николајевић, професор велике школе.

Према плану др. друштвених саставила за прву годину друштвених управљају оснивачи, као управа српског археолошког друштва.

Месеца октобра 1883. управа је издала позив на часу у манастиру српског археолошког друштва, позивајући у њему обимности разних старина у српским земљама; разлажући смер друштвених и позивајући на суделовање стварно и лично. Док за часу био је позива до поклопа Јовановића – до 14. Новембра 1883^о – та је због извесних прилика проузрочен до Сремског 1884^о године.

Сл. 1. Белешка Михаила Валтровића о оснивању Српског археолошког друштва (Свеска са оригиналним записницима, у приватном поседу код проф. Михаила Милинковића)

Fig. 1. Mihailo Valtrović's record on the founding of the Serbian Archaeological Society (notebook with original minutes, in private possession of Prof. Mihailo Milinković)

ЧЛАНОВИ СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА.

I.

ЧЛАНОВИ УТЕМЕЉАЧИ:

1. Његово Високпреосвештенство г. Митрополит Теодосије.
2. Његово Преосвештенство г. Епископ ужички Корнелије.
3. г. Др. Никодим Милаш, архимандрит, у Задру.
4. г. Архимандрит Нићифор Дучић, библиотекар, у Београду.
5. г. Протосињел Никанор Ружић, ректор богословије, у Београду.
6. г. Никола З. Поповић, јувелир, у Београду.
7. г. Борђе Вајферт, фабрикант, у Београду.
8. г. Петар Максимовић, адвокат, у Смедереву.
9. г. Јован Шпаргаљ, трговац, у Смедереву.
10. г. Михаило Срећковић, потпуковник, у Руприји.
11. г. Јован Марковић, инспектор железнице, у Параћину.
12. г. Димитрије Протић, директор н. гимназије, у Крушевцу.
13. г. Јанићије Поповић, професор н. гимназије, у Крушевцу.
14. г. Сима Симић, председник окр. суда, у Крушевцу.
15. г. Доброслав М. Ружић, суденат реалне, у Ужичи.
16. г. Лука Ивковић, окружни инжењер, у Ужичи.
17. г. Милош Богђевић, начелник среза пољаничког, у Врањи.
18. г. Петар Рад. Ивковић, правник, у Врањи.
19. г. Панга П. Курговић, трговац, у Шапцу.
20. г. Алекса Фотић, адвокат у Шапцу.
21. г. Никола Андробашић, начелник среза тамнавског, у Шапцу.
22. г. Мијаило Спиридоновић, окружни физикус, у Шапцу.
23. г. Никола Д. Стевановић, начелник окружни, у Шапцу.
24. г. Анта Богђевић, пуковник, у Књажевцу.
25. г. Јован Жујовић, професор велике школе, у Београду.
26. г. Драгољуб Марковић, потпуковник, у Београду.
27. г. Сава Станковић, агент дунав. железн. др. у Смедереву.
28. г. Јеремија Берчан, агент дунав. паробр. др. у Смедереву.
29. г. Др. Јоца Максимовић, варошки лекар, у Смедереву.
30. г. Риста Петровић, трговац, у Смедереву.
31. г. Јанићије Константиновић, трговац, у Смедереву.
32. г. Ђока Арменулић, трговац, у Смедереву.
33. г. Јоца Нешић, трговац, у Смедереву.
34. г. Марко Драговић, секретар мин. просвете и црквен. посл. на Цетинју.
35. г. Михаило Валдровић, чувар народног музеја, у Београду.

Сл. 2. Списак 35 чланова утемељивача Српског археолошког друштва
(*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1884, 7)

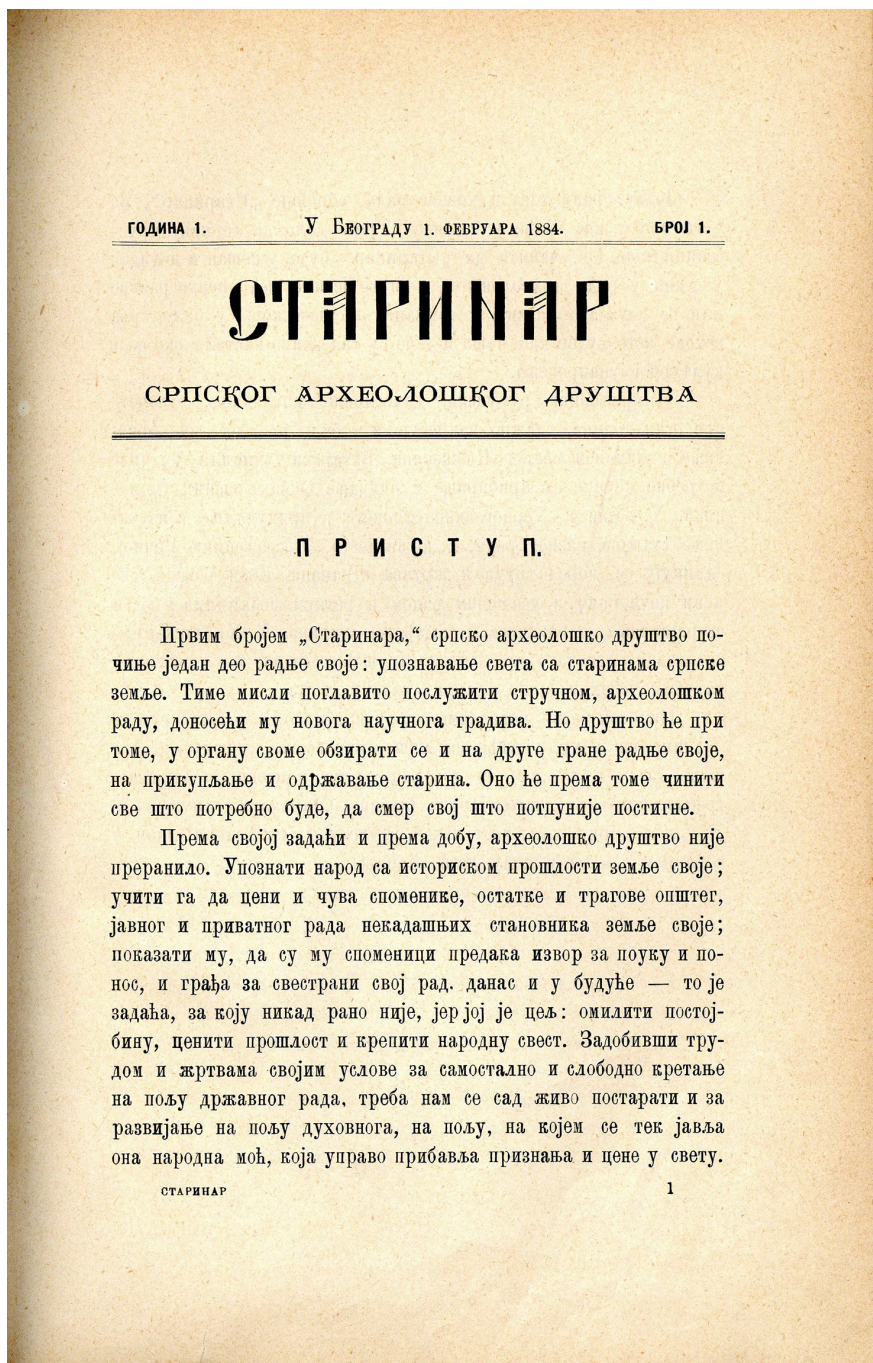
Fig. 2. The list of the 35 founding members of the Serbian Archaeological Society
(*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1884, 7)

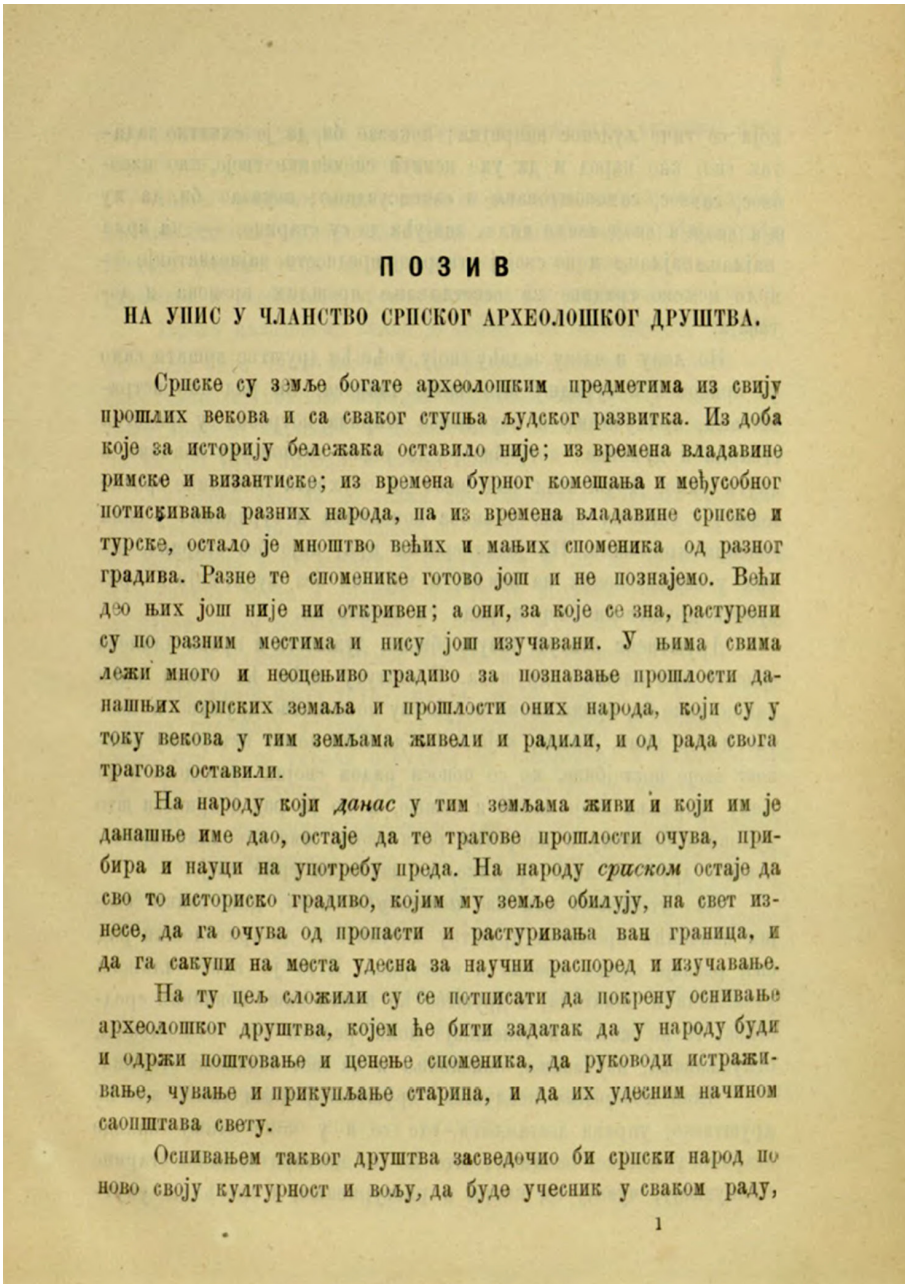
професори Велике школе Михаило Валтровић, Драгутин С. Милутиновић, Јован Бошковић, Јован Жујовић, Светомир Николајевић, пуковник Јован Драгашевић, управитељ Учитељске школе Љубомир Ковачевић, помоћник министра унутрашњих послова Милан Ђ. Милићевић и архимандрит Нићифор Дучић. Председник Српског археолошког друштва, али и његова главна покретачка снага, од оснивања до 1889. године, био је Михаило Валтровић. Наследио га је Милан Ђ. Милићевић, а Валтровић је задржао позицију благајника Друштва и једног од уредника *Старинара Српског археолошког друштва* до 1907. године, а од 1908. уредништво преузима Милоје М. Васић (1869–1956; археолог, професор, академик).

Циљеви Српског археолошког друштва и његови задаци јасно су формулисани у „Приступу”, „Позиву на упис у Друштво” и Статуту Српског археолошког друштва објављеним у првом броју *Старинара Српског археолошког друштва*, покренутом наредне 1884. године (сл. 3–5). У „Позиву на упис” подвучено је богатство Србије археолошким остацима од праисторије до средњег века и истакнуто да је на народу који данас на њима живи да те трагове прошлости очува, сакупља и предаје за научно проучавање. У „Приступу” се нарочито наглашава да је упознавање јавности са археолошким старинама Србије један од примарних задатака Друштва. Рад друштва је водила Управа, која је постављала уреднике за друштвене списе (публикације), одлучивала где треба предузети археолошка ископавања, које „старине” треба набавити и о томе давала „свој зналачки суд” властима или појединцима. На редовним годишњим, али и ванредним скуповима, Управа је подносила извештаје о свим радовима. Скупштину су чинили сви чланови Друштва који су активно учествовали у стварању програма рада и сваки члан Друштва је могао на скупштини дати предлоге за археолошке радове, о чијем остваривању је одлучивала скупштина. Сарадња Друштва са Народним музејом била је одређена на основу статута тако да су се сви прикупљени налази предавали музеју као „Збирка Археолошког друштва”, а у случају престанка деловања сва имовина Друштва припала би Народном музеју.

Период између два светска рата

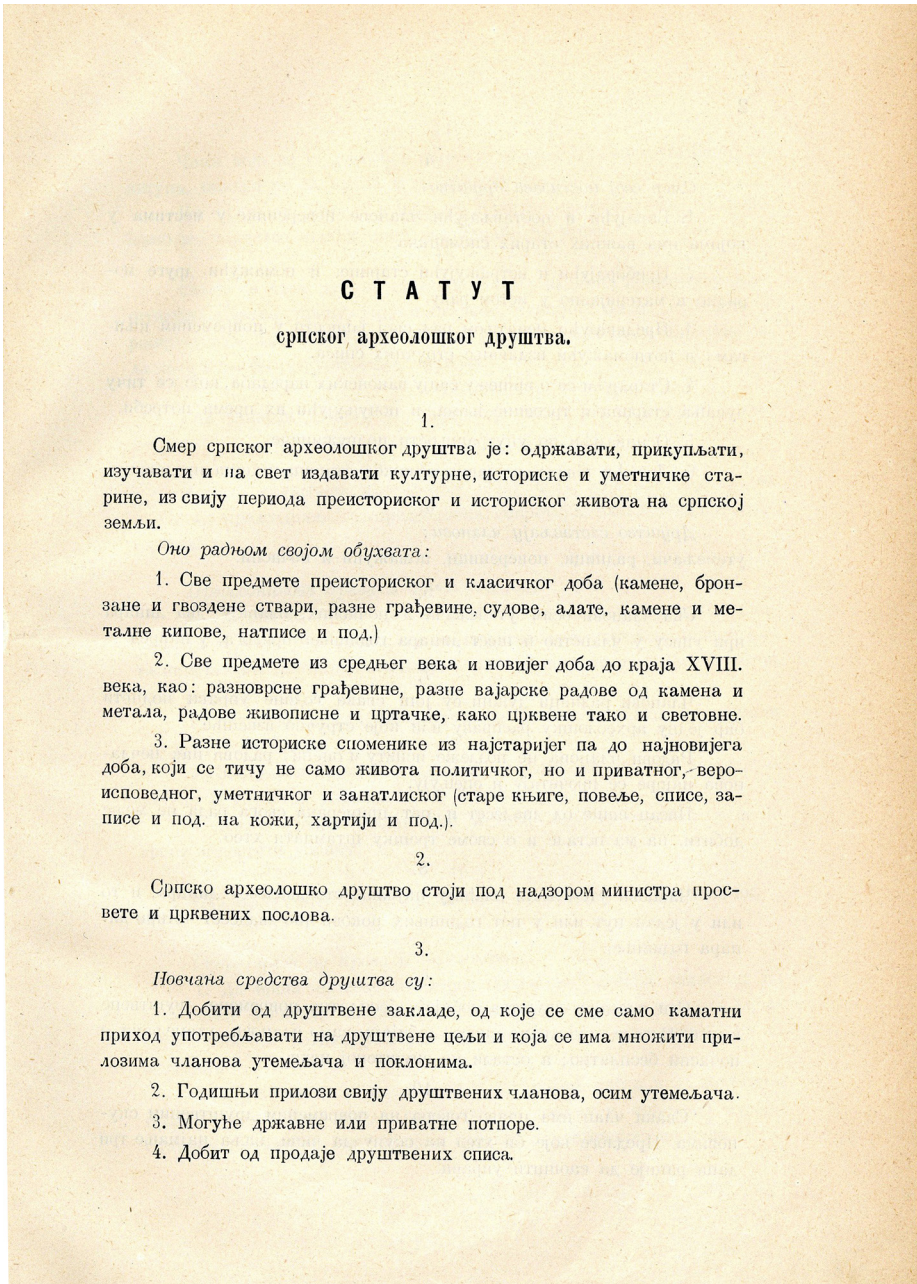
Крај Првог светског рата и оснивање нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. Краљевина Југославија) нису довели до активирања Српског археолошког друштва и наставка оне интензивне, разноврсне и плодне делатности који су били изражени у његовом Статуту и које су испуњавали чланови друштва под вођством Михаила Валтровића. Активност Друштва свела се на редовно годишње објављивање часописа

Сл. 3. Приступ (*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1884)Fig. 3. Admission (*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1884, 7)

Сл. 4. Позив на упис у чланство Српског археолошког друштва
(*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1984, 1)

Fig. 4. Invitation to join the Serbian Archaeological Society
(*Старинар Српског археолошког друштва* 1, 1984, 1)

Сл. 5. Статут Српског археолошког друштва објављен у првом броју
Старинара Српског археолошког друштва

Fig. 5. Statute of the Serbian Archaeological Society, published in the first volume of
the Starinar of the Serbian Archaeological Society

Старинар – орган Српског археолошког друштва, што је свакако био веома значајан допринос у развоју археологије на овим просторима. Уредници *Старинара* се сматрају и председницима Друштва у том периоду. *Старинар* је поново покренут 1922. године и његов први уредник је до 1930. био Никола Вулић (1872–1945; класични филолог, историчар и епиграфичар, академик). Након њега уредништво преузима Владимир Р. Петковић (1874–1956; историчар уметности, академик), чији ће уреднички статус бити прекинут од 1941. до 1950. године, када је обновљено издавање *Старинара* управо под његовом уређивачком палицом.

Удруживање археолога после Другог светског рата

Завршетак Другог светског рата донео је ново друштвено уређење у Југославији, па тиме и измењене видове рада и у самој археологији. Убрзано се оснивају нови музеји, заводи за заштиту споменика културе и институти. Археолошки институт при Српској академији наука је основан 1947. године и он преузима улогу коју је некада имало Српско археолошко друштво, као и издавање *Старинара*, који од 1950. године носи назив *Старинар – орган Археолошког института САН*. Потреба за струковним удруживањем се ипак појавила већ 1950. године, када је на саветовању археолога Југославије у Нишкој Бањи основан Координациони одбор археолога Југославије, који касније прераста у Археолошки савет и коначно у Археолошко друштво Југославије. Окупљање археолога у Србији одвија се под окриљем Археолошког института САН, који организује редовне састанке једном годишње у Српској академији наука. На њима су присуствовали представници из музеја, завода за заштиту споменика културе, Филозофског факултета, Археолошког, Византолошког, Историјског и Етнографског института. Сваки представник је подносио извештај о истраживањима која су обавиле институције из које долази, издатим публикацијама и плановима за наредну годину. Скупови су се почетком шездесетих све ређе одржавали, с размаком од неколико година. Тринаести се одржао 1961, а последњи 14. састанак 1964. године. Те године је и потекла иницијатива за организовање републичког археолошког друштва, најпре у виду републичке подружнице Археолошког друштва Југославије. Из те подружнице је 23. маја 1970. године у Београду настало Археолошко друштво Србије. Тадашњи председник подружнице био је Ладислав Ласло Секереш (1931–1997; археолог), изабран на скупштини у Бору 1969, када је покренута иницијатива за оснивање Археолошког друштва Србије, чији је затим председник био до 1972. Након њега су, до 1980. године, на тој функцији били Бранко Гавела (1914–1994,

археолог, историчар уметности), Никола Тасић (1932–2017; археолог, академик) и Марија Бајаловић Хаџи-Пешић (1924–2008; археолог).

Обнављање Српског археолошког друштва

Петар Петровић (1938–1997; класични филолог, археолог) постаје председник 1980. и за његовог мандата је 1983. враћен стари назив Српско археолошко друштво, управо на стогодишњицу од оснивања. Председник Друштва 1984. године постаје Димитрије Мадас (1942; археолог), који покреће нови часопис – *Гласник Српског археолошког друштва* (сл. 6). Сви председници након њега остављају свој траг у деловању Друштва, иако су неки имали незахвалну улогу да буду на његовом челу у историјски бурним временима: Марко Поповић (1944–2020; археолог, председник САД 1988–1990), Милоје Васић (1940; археолог, председник САД 1990–1991), Марин Брмболић (1945–2014; археолог, председник САД 1991–1995), Борислав Јовановић (1930–2015; археолог, академик, председник САД 1995–1999), Војислав Јовановић (1930–2005; археолог, професор, председник САД 1999–2003), Ђорђе Јанковић (1947–2016; археолог, професор, председник САД 2003–2007), Растко Васић (1937; археолог, председник САД 2007–2008), Душан Михаиловић (1962; археолог, професор, председник САД 2008–2011), Драгана Антоновић (1960; археолог, председница САД 2011–2015) и Адам Црнобрња (1972; археолог, председник САД од 2015).

Од 1978. године Друштво редовно одржава годишње састанке археолога Србије, на којима се саопштавају резултати свих истраживања предузетих у протеклој години. Ти скупови су прерасли у стручно-научне конференције и данас представљају једини редовни скуп археолога у Србији који се организују увек у неком другом граду у Србији: Нови Пазар (1978), Књажевац (1980), Грза (1981), Кладово (1982), Ниш (1983; свечана академија поводом стогодишњице друштва је одржана у Београду), Ваљево (1984), Бела Црква (1985), Шабац (1986), Сомбор (1987), Нови Пазар (1988), Кикинда (1989), Пожаревац (1990), Вршац (1991), Пријепоље (1992), Александровац (1993), Сремски Карловци (1994), Пирот (1995), Призрен (1996), Сремска Митровица (1997), Суботица (1998), Београд (1999), Ковин (2000), Крушевац (2001), Београд (2002), Нови Пазар (2003), Пожаревац (2004), Бијељина (2005), Лесковац (2006), Београд (2007), Зајечар (2008), Зрењанин (2009), Ниш (2010), Краљево (2011), Ваљево (2012), Нови Сад (2013), Крагујевац (2014), Пирот (2015), Вршац (2016), Београд (2017), Панчево (2018), Неготин (2019), Суботица (2020, електронски скуп), Параћин (2021), Прокупље (2022) и Сомбор (2023).

Сл. 6. Корица и насловна страна првог броја
Гласника Српског археолошког друштва из 1984. године

Fig. 6. The front and title pages of the first volume of
the *Journal of the Serbian Archaeological Society* in 1984

Српско археолошко друштво данас има разгранату делатност у промоцији и заштити археолошке баштине у Србији, са 300 чланова – археолога, антрополога, историчара уметности и других који се професионално баве археологијом. Богата издавачка делатност обухвата редовно годишње објављивање *Гласника Српског археолошког друштва*, публикавање монографија, зборника са научних скупова и приручника, и са преко 50 наслова показује ширину деловања Друштва.

Литература: *Старинар Српског археолошког друштва I* (1884). *Старинар*: нова серија XXXV (1984). Н. Тасић, М. Гарашанин (ур.) 1983. *Споменица Српског археолошког друштва 1883–1983*, Београд: Српско археолошко друштво. Богосављевић-Петровић, В., Гачић, Д. 2009. *Оснивање Српског археолошког друштва: 1883: CD каталог изложбе*, Београд: Народни музеј; Нови Сад: Музеј града.

Драгана Антоновић

140 YEARS OF THE SERBIAN ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

The first half of the 19th century is the period of the sudden rise of the Serbian state in all the spheres, including culture. After long years of fighting for freedom and gaining independence, the focus was shifted to the development of the society, which, along with educated individuals who were few in numbers, mostly comprised of illiterate and barely literate population, hence, it was necessary to take great leaps forward in order to become a part of the community of developed European countries. Since the cultural development was one of the primary tasks, national cultural institutions were being founded in this period (National Museum in 1844, National Theatre in 1868, etc.), but also various professional associations, in order to raise awareness on the importance of cultural and scientific development of the country (Society of Serbian Letters in 1841, Serbian Learned Society in 1864, Fellowship of Archaeology and Ethnography on Balkan Tropolje in 1867 et al.). In such a climate, the development of archaeology as a science, and thus the founding of a society which would deal with issues of cultural heritage, was inevitable.

Development of archaeology in Serbia

The founding of the Serbian Archaeological Society has a long prehistory that was written among the Serbs on both sides of the Sava and the Danube. The awakening of the awareness about the need to study the remains of cultural heritage ran in parallel among Serbs in Serbia and those in Austria-Hungary.

The interest in archaeology in the newly restored Serbian state began somewhat later than among the Serbs in Austria-Hungary, due to historical events related to the liberation of Serbia from the Ottoman rule and the formation of an independent state. It intensified already after the final phases of those political processes. Joakim Vujić (1772–1847; Serbian writer, actor, one of the founders of theatre life in Serbia and Vojvodina) collected data on Serbian antiquities in his work *Путешествија по Србију* (*Travels across Serbia*) in 1826. Several years later, Jovan Sterija Popović also began his significant mission in the study of antiquities, which led to the creation of the first proposal of the Law on Antiquities in 1843 and the establishment of the National Museum in Belgrade in 1844.

In 1867, the Principality of Serbia participated at a Pan-Slavic exhibition in Moscow, organised with the aim of awakening interest in the cultural heritage of the Slavic peoples. This also resonated with the Serbian Learned Society, a number of whose members, including Mihailo Valtrović and Dragutin Milutinović, founded the Fellowship of Archaeology and Ethnography on Balkan

Tropolje in the same year, which was the precursor of the Serbian Archaeological Society and whose program served as the basis for its first statute, but it also influenced the programs of the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy, Department of Archaeology at the Faculty of Philosophy, and the National Museum. The first archaeological excavations in Serbia were conducted in 1865 at Rudnik, on the south-western side of Veliki Šturac, led by Janko Šafarik (1814–1876; Serbian scientist, physician, numismatist, museologist and librarian). Remains of a Roman temple were discovered there, to which a marble slab, dated into the first year of the reign of Septimius Severus, belonged, as well as settlements, necropolises and traces of old mining. However, the first professionally organised archaeological excavations in Serbia, funded by the state, were conducted by Mihailo Valtrović in 1882 at *Viminacium*.

Mihailo Valtrović and Dragutin Milutinović played one of the key roles in the development of archaeology in Serbia. Both of them graduated from the polytechnic in Karlsruhe, Germany, and very soon after returning to Serbia, they devoted themselves to the study and protection of cultural heritage. After teaching at the Realka High School 1866–1875, Mihailo Valtrović (1839–1915) became a professor of the Great School at the Department of Civil Engineering, where he taught architecture. As a representative of the Serbian Learned Society, he visited monasteries in Serbia and collected information about Serbian artistic monuments and antiquities. In 1881, he was elected custodian of the National Museum and professor of archaeology at the Great School, where the Department of Archaeology was founded in 1882. He was appointed a member of the Serbian Royal Academy in 1887. He was a member of the Croatian Archaeological Society, German Archaeological Institute in Berlin and Imperial Russian Archaeological Society in Moscow. After returning to Serbia in 1867, Dragutin Milutinović (1840–1900) worked in the Ministry of Construction, and from 1882 he was appointed professor of architecture at the Great School. He devoted great attention to the study of Serbian medieval architecture. He was a member of the Serbian Learned Society, and became a member of the Serbian Royal Academy in 1892.

As subjects of the Austrian-Hungarian Monarchy, the Serbs north of the Sava and the Danube were in closer contact with the European development of culture and science, thus, they came to realise the importance of archaeology before their southern compatriots. Zaharije Orfelin (1726–1785; Serbian poet, historian, baroque educator, copper-engraver, engraver, calligrapher, textbook writer, Orthodox theologian) issued a call to Serbs in Austria-Hungary to collect objects of old cultures and preserve them from oblivion and destruction in

the *Славеносербски магазин* (*Slavic-Serbian Magazine*) in 1768. That call is considered the oldest document that can be brought into connection with archaeology. Already in the beginning of the 19th century, in 1810, Lukijan Mušicki (1777–1837; Serbian bishop and poet) undertook study trips across Sylvania, Banat, Bačka and Slavonia, and collected data on monasteries and remains of medieval and Roman fortifications and settlements. Georgije Magarašević (1793–1830; Serbian writer, professor, founder of *Сербски летопис* (*Serbian Chronicles*) in Buda) also acted inspired by his example. In 1827, he began his campaign to collect data about our past through *Сербски летопис* and *Новине сербске* (*Serbian News*). In 1847, Teodor Pavlović (1804–1854; Serbian journalist, writer and first secretary of Matica Srpska in Pest) launched an initiative to collect archaeological, numismatic and historical objects for the future museum of Matica Srpska. This is the first attempt to organise a collection of material for a museum by the Serbs north of the Sava and Danube. In 1860, the Archaeological Society “Sirmium” was founded in Sremska Mitrovica, whose spiritual father was Felix Kanitz (1829–1904; Austrian-Hungarian travel writer), an important figure in the development of archaeology in Serbia. As a correspondent for *Leipziger illustrirte Zeitung* (*Leipzig Illustrated News*), he undertook numerous trips to Serbia and Bulgaria to collect information on archaeological sites from prehistory to the Middle Ages. After 40 years of such work, he left behind numerous articles and several books that have been and continue to be an important source of information about archaeological remains that have since been destroyed. The importance of his work was recognised in Serbia at the time, some of his books were translated into Serbian, and his travelogues were printed in sequels in *Млада Србадија* (*Young Serbians*) in 1872. His work was appreciated in the Serbian Learned Society, which, after his death in 1904, published his obituary in the *Yearbook of the SRA* XVII, authored by M. Valtrović.

Archaeological research began in Vršac, Subotica and Sremska Mitrovica in 1882, which either directly led to or accelerated the establishment of museums in certain towns in Vojvodina (Sombor in 1883, Vršac in 1908, etc.).

Serbian Archaeological Society 1883–1914

The Serbian Archaeological Society was founded on July 1, 1883 in Belgrade (fig. 1). The founding assembly was attended by 35 members of the founders – scholars from the ranks of the clergy, professors, businessmen, military personnel from Belgrade, Smederevo, Čuprija, Paraćin, Knjaževac, Kruševac, Užice, Vranje, Šabac, Cetinje and Zadar (fig. 2). In the following year, in 1884, the Society had 196 members. Along with the professors of the

Great School in Belgrade – Mihailo Valtrović, Dragutin S. Milutinović, Jovan Žujović, Josif Pančić, Jovan Bošković, Svetomir Nikolajević, Dimitrije Nešić, Laza Dokić – the then ministers Stojan Novaković, Dimitrije Marinković, industrialist Đorđe Vajfert, metropolitan Teodosije, Kornelije, the bishop of Užice, and others were also members. The Society was headed by professors of the Great School Mihailo Valtrović, Dragutin S. Milutinović, Jovan Bošković, Jovan Žujović, Svetomir Nikolajević, colonel Jovan Dragašević, director of the Teachers' College Ljubomir Kovačević, assistant minister of internal affairs Milan Đ. Milićević and archimandrite Nićifor Dučić. The president of the Serbian Archaeological Society, as well as its main driving force, from its foundation until 1889, was Mihailo Valtrović. He was succeeded by Milan Đ. Milićević, and Valtrović retained the position of the treasurer of the Society and one of the editors of the *Starinar of the Serbian Archaeological Society* until 1907, and from 1908 the editorship was taken over by Miloje M. Vasić (1869–1956; archaeologist, professor, academician).

The objectives of the Serbian Archaeological Society and its tasks were clearly formulated in the “Admission”, “Invitation to join the Society” and the Statute of the Serbian Archaeological Society, published in the first issue of the *Starinar of the Serbian Archaeological Society*, launched the following year, in 1884 (fig. 3–5). In the “Invitation to join the Society”, the abundance of archaeological remains from prehistory to the Middle Ages in Serbia was underlined, and it was pointed out that it was up to the people who live on them today to preserve, collect and submit these traces of the past for scientific study. The importance of presenting archaeological material to the public was particularly emphasised in the “Admission” as one of the primary tasks of the Society. The society was headed by the Administration, which would appoint editors for social sciences' writings (publications), decide where archaeological excavations should be undertaken, which “antiquities” should be acquired, and would give “its expert judgment” to the authorities or individuals. At regular annual, as well as extraordinary assemblies, the Administration would submit reports on all activities. The assembly consisted of all members of the Society who actively participated in the creation of the work program, and every member of the Society could make proposals for archaeological activities at the assembly, the realisation of which would be decided by the assembly. The cooperation of the Society with the National Museum was determined on the basis of the Statute, thus, all collected findings were handed over to the Museum for the “Collection of the Archaeological Society”, and in case of cessation of activity, all assets of the Society would come to belong to the National Museum.

The interwar period

The end of the First World War and the founding of the new state – the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (from 1929, the Kingdom of Yugoslavia) did not lead to the active participation of the Serbian Archaeological Society and the continuation of the intense, diverse and fruitful activities as was expressed in the Statute and fulfilled by the members of the Society under the leadership of Mihailo Valtrović. The activities of the Society were limited to the regular annual publication of the magazine *Starinar – Journal of the Serbian Archaeological Society*, which certainly represented a very significant contribution to the development of archaeology in these regions. The editors of *Starinar* were also considered the presidents of the Society during that period. *Starinar* was renewed in 1922 and its first editor, until 1930, was Nikola Vulić (1872–1945; classical philologist, historian and epigrapher, academician). After him, the editorship was taken over by Vladimir R. Petković (1874–1956; art historian, academician), whose editorial status was interrupted from 1941 up until 1950, when the publication of *Starinar* was renewed under his editorial supervision.

Archaeological associations after the Second World War

The end of the Second World War brought about a new social order in Yugoslavia, and thus changed the work system in archaeology as well. New museums, institutions for the protection of cultural monuments and institutes were being founded at a rapid rate. The Institute of Archaeology at the Serbian Academy of Sciences was founded in 1947 and it took over the role formerly held by the Serbian Archaeological Society, as well as the publication of *Starinar*, changing its name to *Starinar – Journal of the Institute of Archaeology of the Serbian Academy of Sciences* since 1950. The need for a professional association, however, became apparent already in 1950, when the Coordinating Committee of Archaeologists of Yugoslavia was founded at the symposium of Yugoslav archaeologists in Niška Banja, which later grew into the Archaeological Council and finally into the Archaeological Society of Yugoslavia. The assemblies of archaeologists in Serbia were taking place under the auspices of the Institute of Archaeology of the Serbian Academy of Sciences, which would organise regular meetings once a year at the Serbian Academy of Sciences. They were attended by representatives from museums, institutes for the protection of cultural monuments, Faculty of Philosophy, Institute of Archaeology, Institute of Byzantine Studies, Institute of History and Institute of Ethnography. Each representative would submit a report on research activities carried out by the institution from which they came, publications issued and plans for the following year. At the beginning of the 1960s,

those gatherings were held less and less often, with intervals of several years. The thirteenth was held in 1961, and the final, 14th meeting was held in 1964. In that year, the initiative to organise an archaeological society at the level of the Republic began, first in the form of a republican branch of the Archaeological Society of Yugoslavia. The Archaeological Society of Serbia was founded on May 23, 1970 in Belgrade from that branch. The president of the branch at the time was Ladislav Laslo Sekereš (1931–1997; archaeologist), elected at the assembly in Bor in 1969, when the initiative to establish the Serbian Archaeological Society was launched, of which he was the president until 1972. After him, that position was held by Branko Gavella (1914–1994, archaeologist, art historian) until 1980, followed by Nikola Tasić (1932–2017; archaeologist, academician) and Marija Bajalović Hadži-Pešić (1924–2008; archaeologist).

Restoration of the Serbian Archaeological Society

Petar Petrović (1938–1997; classical philologist, archaeologist) became the president in 1980, and during his tenure, the old name of Serbian Archaeological Society was restored in 1983, precisely on the centenary of its foundation. Dimitrije Madas (1942; archaeologist) became the President of the Society in 1984, and launched a new magazine – *Journal of the Serbian Archaeological Society* (fig. 6). All the presidents after him left their mark on the activities of the Society, although some had the ungrateful role of being its head during challenging times in history: Marko Popović (1944–2020; archaeologist, president of the SAS 1988–1990), Miloje Vasić (1940; archaeologist, president of the SAS 1990–1991), Marin Brmbolić (1945–2014; archaeologist, president of the SAS 1991–1995), Borislav Jovanović (1930–2015; archaeologist, academician, president of the SAS 1995–1999), Vojislav Jovanović (1930–2005; archaeologist, professor, president of the SAS 1999–2003), Đorđe Janković (1947–2016; archaeologist, professor, president of the SAS 2003–2007), Rastko Vasić (1937; archaeologist, president of the SAS 2007–2008), Dušan Mihailović (1962; archaeologist, professor, president of the SAS 2008–2011), Dragana Antonović (1960; archaeologist, president of the SAS 2011–2015) and Adam Crnobrnja (1972; archaeologist, president of the SAS since 2015).

Since 1978, the Society regularly holds annual meetings of Serbian archaeologists, where the results of all research activities undertaken in the past year are presented. Those gatherings grew into professional-scientific conferences and today represent the only regular gathering of archaeologists in Serbia, which are always organised in a different city in Serbia: Novi Pazar (1978), Knjaževac (1980), Grza (1981), Kladovo (1982), Niš (1983; the festive academy on the oc-

casation of the Society's centenary was held in Belgrade), Valjevo (1984), Bela Crkva (1985), Šabac (1986), Sombor (1987), Novi Pazar (1988), Kikinda (1989), Požarevac (1990), Vršac (1991), Prijepolje (1992), Aleksandrovac (1993), Sremski Karlovci (1994), Pirot (1995), Prizren (1996), Sremska Mitrovica (1997), Subotica (1998), Belgrade (1999), Kovin (2000), Kruševac (2001), Belgrade (2002), Novi Pazar (2003), Požarevac (2004), Bijeljina (2005), Leskovac (2006), Belgrade (2007), Zaječar (2008), Zrenjanin (2009), Niš (2010), Kraljevo (2011), Valjevo (2012), Novi Sad (2013), Kragujevac (2014), Pirot (2015), Vršac (2016), Belgrade (2017), Pančevo (2018), Negotin (2019), Subotica (2020, electronic meeting), Paraćin (2021), Prokuplje (2022) and Sombor (2023).

Today, the Serbian Archaeological Society has a wide range of activities in the promotion and protection of the archaeological heritage in Serbia, with 300 members – archaeologists, anthropologists, art historians and others who are professionally engaged in archaeology. The rich publishing activity includes the regular annual publication of the *Journal of the Serbian Archaeological Society*, publication of monographs, proceedings of scientific meetings, as well as manuals, and with over 50 titles, it is emblematic of the wide span of activities of the Society.

References: *Старинар Српског археолошког друштва* I (1884). *Старинар*: нова серија XXXV (1984). Н. Тасић, М. Гарашанин (ур.) 1983. *Споменица Српског археолошког друштва 1883–1983*, Београд: Српско археолошко друштво. Богосављевић-Петровић, В., Гачић, Д. 2009. *Оснивање Српског археолошког друштва: 1983: CD каталог изложбе*, Београд: Народни музеј; Нови Сад: Музеј града.

Dragana Antonović

УДК: 902/904:001.32(497.11)"1883/2023"
902/904(497.11)(091)